LUONTOPANEELIN LAUSUNTO: VALTIONEUVOSTON SELVITYS: SUOMEN ENNAKKOVAIKUTTAMISLINJAUKSET EU:N TULEVAAN RAAKA-AINEALOITTEESEEN

Luontopaneeli kiittää lausuntopyynnöstä koskien Suomen ennakkovaikuttamislinjauksia EU:n tulevaan raaka-ainealoitteeseen.

EU:n tulevan raaka-ainealoitteen taustalla on ymmärrys niin sanottujen kriittisten raaka-aineiden rajallisuudesta. Vaikuttamislinjausten luonnoksessa todetaan: ”Tämänhetkinen yleinen näkemys niin Suomessa, Euroopassa kuin globaalisti on, että eräiden kriittisten raaka-aineiden maailmanlaajuinen kysyntä ylittää tuotannon, ja monet maat pyrkivät eri keinoin turvaamaan tarvitsemiensa raaka-aineiden saannin. Komissio toteaa, että EU:lta puuttuvat keinot raaka-ainehuoltoon liittyvien riskien minimoimiseksi.” EU:n aloitteessa näiksi tarpeellisiksi keinoiksi tunnistetaan kriittisten raaka-aineiden tuotannon ja tuotantoketjujen lisääminen ja monipuolistaminen Euroopassa. Lisäksi halutaan parantaa kriittisiin raaka-aineisiin liittyvää ennakointia ja hallintoa sekä kannustaa sääntelyn avulla näiden aineiden talteenottoon ja kierrätykseen.

Kriittisiä raaka-aineita tarvitaan mm. yhteiskuntien sähköistymiseen, esimerkiksi tuulivoimaloiden rakentamiseen ja akkutuotantoon. Kriittisiä raaka-aineita ovat mm. litium, grafiitti, koboltti ja nikkeli. Kansainvälinen energiajärjestö IEA (2021) on arvioinut, että vuoteen 2040 mennessä näiden mineraalien tarve kasvaa 20 – 40 -kertaisesti (suurin kasvu koskee litiumia). Myös kuparin tarpeen on ennakoitu yli kaksinkertaistuvan sähköverkkojen laajentamisen myötä. Osana EU:n aloitetta tullaan määrittelemään tarkemmin strategiset ja kriittiset raaka-aineet ja näiden kriteerit. Luontopaneeli katsoo, että tätä tulevaa listaa tulee varautua tarkastelemaan kriittisesti ja raaka-aineiden kriteerien tulee täyttää selkeät tutkimukseen pohjaavat ehdot.

Kriittisten raaka-aineiden kulutuksen hillitsemisellä tulee olla aloitteessa selkeä painopiste. Se miten paljon kulutamme energiaa vaikuttaa suoraan kriittisten raaka-aineiden tarpeeseen. Monia metalleja ja mineraaleja tarvitaan energiamurrokseen valtava määrä aiempaan käyttöön verrattuna – ja sitä enemmän mitä enemmän energiaa kulutetaan. Luontopaneelin näkemyksen mukaan on keskeistä, että EU:n aloite sisältää näkökulman, jossa tarkastellaan energiankulutusta ja tähdätään kulutuksen hillitsemiseen. Taustatietojen perusteella vaikuttaa siltä, että aloite sisältää erittäin tarpeellisia panostuksia neitseellisten luonnonvarojen käyttöä hillitsevään kiertotalouteen, mutta kulutusta hillitsevä näkökulma vaikuttaa toistaiseksi puuttuvan.

Sähkönkulutusta voidaan hillitä mm. parantamalla rakennusten ja laitteiden energiatehokkuutta ja välttämällä turhaa sähkönkulutusta (mm. lämmityksessä, elektroniikassa ja valaistuksessa). Näihin toimiin tulisi ohjata niin julkisen sektorin toimijoita, yrityksiä kuin kotitalouksia.

Merkittävä osa kriittisistä raaka-aineista tarvitaan sähköautoihin. EU:n raaka-ainealoitteessa tulisi siksi kiinnittää huomiota liikkumistarpeisiin ja -tottumuksiin ja mahdollisuuksiin vähentää yksityisautoilua. Jos joukkoliikenteen, pyöräilyn, kävelyn ja muiden vähän energiaa

kuluttavien liikkumisen muotojen osuus liikkumistavoista kasvaa ja yksityisautoilun osuus vastaavasti pienenee, vähentää tämä merkittävästi kriittisten raaka-aineiden tarvetta – vaikka niitä edelleen akkujen tuotantoon tarvittaisiinkin.

Luontopaneeli katsoo, että EU:n raaka-ainealoitteessa tulisi olla keskeisesti mukana ei merkittävää haittaa -periaatteen toteutuminen (do no significant harm eli DNSH) ja että aloitteessa määritellään selkeät kestävyyskriteerit niin kriittisten raaka-aineiden tuotannolle kuin tuotantoketjuille. Kriittisten raaka-aineiden tuotannon lisääminen Euroopassa tarkoittaa uutta kaivostoimintaa. Jotta raaka-aineiden tuotanto ei kiihdytä luontokatoa, on varmistettava, että ympäristölainsäädäntö on kaikkialla Euroopassa ajan tasalla. Tarpeeksi tiukan luvituksen ja hyvin resursoidun valvonnan avulla tulee varmistaa, ettei kasvava kaivostoiminta tuo mukanaan esimerkiksi vesistöjen kautta laajalle leviäviä ympäristövahinkoja. Kun mineraalien tuotantoa Euroopassa edistetään, täytyy varmistaa ekologisen kestävyyden toteutuminen, luontohaitat tulee välttää ja minimoida ja viime kädessä kompensoida.

Aloitteessa on syytä tarkastella lainsäädännön mahdollisuuksia velvoittaa metallien ja mineraalien kierrätykseen ja kierrätettyjen metallien käyttöön tuotannossa. Vaikka metalleja voidaan kierrättää lähes loputtomasti, on niiden kiertotalousaste edelleen alhainen ja kierrätetyn metallin uudelleenkäyttö vähäistä. Materiaalien kiertotalousaste mittaa kierrätetyn materiaalin osuutta kaikesta materiaalin käytöstä. Esimerkiksi Suomessa metallien kiertotalousaste oli noin kuusi prosenttia vuonna 2020 (Tilastokeskus 2022). Luontopaneeli kiittää Suomen vaikuttamislinjausten luonnoksessa korostettua tarvetta kiertotalouteen panostamiseen. Vaikka sähköistymisen tavoitteiden vuoksi mittavat määrät neitseellisiä luonnonvaroja tullaan todennäköisesti louhimaan kaivoksista, voi tehokas kierrätys vähentää merkittävästi neitseellisten raaka-aineiden tarvetta tulevaisuudessa.

Osana kaivostoimintaa tulisi myös varmistaa, että louhitusta aineksesta otetaan kaikki hyödynnettävä aines talteen – tämä voi osaltaan vähentää uuden kaivostoiminnan tarvetta toisaalla. Lupaprosessien tulee olla alusta lähtien läpinäkyviä sen suhteen, minkä metallien ja mineraalien talteenottoa kaivostoiminta tulee koskemaan.

Kiertotalouden edistämisen lisäksi ja sen osana tarvitaan panostuksia ja ohjausta sellaisten teknologioiden kehitykseen, jotka vievät mahdollisimman vähän raaka-aineita, ovat pitkäikäisiä ja joiden materiaalit ovat helposti kierrätettäviä. Kestävä tuotepolitiikka osana EU:n kiertotalouden toimintasuunnitelmaa onkin oleellista kytkeä osaksi raaka-ainealoitetta.

Luontopaneeli katsoo, että aloitteen yhteydessä olisi myös syytä tarkastella kriittisten raaka-aineiden käytön ja tarpeen kokonaisuutta ja harkittava mahdollisuutta priorisoida raaka-aineiden käyttöä ilmastonmuutoksen pysäyttämisen kannalta tarpeellisimpaan tuotantoon. Esimerkiksi akkujen käyttö vaikuttaa lisääntyneen hyvin monenlaisissa tuotteissa, mikä lisää akkuraaka-aineiden tarvetta ja sähkönkulutusta, mutta ei välttämättä liity päästöjen hillitsemiseen. Kriittisten raaka-aineiden varaamista ”välttämättömimmän” tuotannon käyttöön voisi olla mahdollista ohjata esimerkiksi verotuksella. Luontopaneeli ehdottaa, että Suomi ajaisi tällaisen priorisoimisen selvittämistä mukaan aloitteeseen.

Eurooppa ei tule todennäköisesti olemaan mineraaleissa omavarainen ja sen vuoksi keskeistä on, että EU vaikuttaa aktiivisesti globaaleihin standardeihin, joilla varmistetaan

kaivostoiminnan ja muun mineraalien tuotannon ekologinen ja sosiaalinen kestävyys. Kilpailu kriittisistä raaka-aineista ei saa johtaa heikkenevään ympäristösäätelyyn tai lisääntyviin sosiaalisiin ongelmiin, globaalisti tai Euroopassa.

Luontopaneelin lausunnon ovat laatineet Kirsi Pauliina Kallio, Ilona Laine, Minna Pappila ja Outi Silfverberg.

Viitattu kirjallisuus:

IEA 2021. The Role of Critical Minerals in Clean Energy Transitions, IEA, Paris https://www.iea.org/reports/the-role-of-critical-minerals-in-clean-energy-transitions, License: CC BY 4.0

Tilastokeskus 2022. Kiertotalousliiketoiminnan indikaattorit. https://www.stat.fi/tup/kiertotalous/kiertotalousliiketoiminnan-indikaattorit.html Haettu 10.2.2023.